

SPRÁVA A KAŽDODENNÍ PROVOZ KOLEJE ČESKÉHO NÁRODA NA PRAŽSKÉ UNIVERZITĚ V 16. STOLETÍ^{1*}

MLADA HOLÁ – MARTIN HOLÝ

Úvodem

Studentské koleje tvořily nedílnou součást evropských univerzit již ve středověku. Jejich hlavní funkcí bylo zajištění ubytování a stravy studentů, zejména z nemajetných rodin. Platí to rovněž pro pražské Karlovo učení, kde bylo v období od sklonku 14. století do roku 1451 (respektive 1460) takových kolejí založeno hned několik: Nazaretská, Litevská (královny Hedviky), Českého národa, Rečkova a konečně Loudova (Apoštolská). Později již žádná nová studentská collegia při pražské univerzitě fundována nebyla. Nadále však i přes řadu nepříznivých okolností fungovala ta stávající. Mezi nimi i kolej Českého národa, na niž se předkládaný příspěvek soustředí.²

Počátky této koleje, jež bezpochyby souvisely se silící podporou českého univerzitního národa od konce 14. století, jsou bohužel vzhledem k torzovitě dochované pramenenné základně postižitelné jen omezeně. Chybí jak zakládací listina, tak také obvyklá statuta.³ O něco více zpráv je k dispozici teprve pro druhou polovinu 15. století. Výrazně pak množství zachovaných pramenů, zejména úřední povahy, narůstá v 16. století. Klíčovou úlohu mezi nimi mají především kolejní účty, které dosud k analýze řady aspektů fungování koleje Českého národa nebyly badatelsky využity. I proto se předkládaná studie soustředí především na toto období. V centru její pozornosti bude pak s ohledem na zaměření celého sborníku zejména správa koleje a její každodenní provoz.⁴

¹ Tato studie byla připravena v rámci projektu Vzdělanostní mecenát v zemích České koruny v raném novověku (Grantová agentura ČR; P405/12/P422) a Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P12 – Historie v interdisciplinární perspektivě, podprogram Fontes. Prameny k českým dějinám.

² Srov. alespoň Svatoš, Michal a kol.: Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48–1622. Praha 1995; Týž: Koleje jako základní články středověké struktury pražské univerzity. Documenta Pragensia XX, 2002, s. 351–365; Šmahel, František: Scholae, collegia et bursae universitatis Pragensis. Ein Beitrag zum Wortschatz der mittelalterlichen Universitäten. In: Týž: Die Prager Universität im Mittelalter – The Charles University in the Middle Ages. Gesammelte Aufsätze – Selected Studies. Leiden – Boston 2007, s. 85–102.

³ Zápis v tisku Jana Kampana Vodňanského o daru rukopisu, „*cui inscriberentur studiosi et statuta Nationis*“ v době Karla IV. ukazuje spíše na existenci matriky a statut českého univerzitního národa, nikoli koleje. Hrdina, Karel (ed.): Mistr Jan Kampanus, Mecenáš Karlovy university. Praha 1949, s. 10n., 31; Polišínský, Josef – Vobrátílová, Jana: M. Jana Kampana Kalendář dobrodiní, prokázanych pražské akademii. AUC-HUCP IV, 1963, č. 1, s. 75.

⁴ O počátcích koleje Českého národa, jejím hospodářském zajištění ve středověku a o jejich studentech v 16. století připravuje M. Holá samostatné studie.

Vrchní správa koleje (úřad direktorů)

Pokud jde o správu koleje Českého národa, jsme o ní pro pozdní středověk informováni velmi mezerovitě. Její zájmy tehdy zastupovali většinou dva univerzitní mistři,⁵ výjimečně spolu s nimi – patrně, pokud se jej záležitost týkala – také správce kaple Božího Těla,⁶ která byla předána členům českého univerzitního národa 28. června 1403.⁷ Někdy v tomto období vznikla rovněž funkce direktorů – správců českého národa (*directores nationis Bohemicae*). Jeden z nich býval pak pověřován správou koleje. Ukazuje na to zmínka z počátku 60. let 15. století v děkanské knize artistické fakulty, podle které byly splátky jakémusi Arnoštovi, jehož nároky ke statkům vykoupili direktori českého národa, evidovány „in registro directoris domus nationis“.⁸

Ačkoli měla tedy kolej Českého národa podobně jako i další studentská collegia vlastní správce, lze již na sklonku středověku na pražské univerzitě zaznamenat určité centralizační tendence omezující autonomii jednotlivých kolejí. Nezřídká v rozporu s jejich zakládacími listinami došlo totiž v této době k přenesení hlavní zodpovědnosti za řádný chod všech pěti studentských kolejí na tzv. kolegium direktorů. Ti byli voleni každoročně vždy na podzim pro jednotlivá collegia z řad univerzitních mistrů. Přední místo mezi nimi náleželo děkanovi artistické fakulty, jemuž přináležela správa Rečkovy koleje, zastoupen byl zpravidla i rektor Karlova učení.⁹

Direktori kolejí měli nadále jako kolektivní orgán řešit všechny významné otázky spjaté se správou studentských univerzitních kolejí, jako například jejich opravy, prodeje i koupě statků a platů nebo dohlížení na samosprávu kolejních vsí. Dohled nad provedením jejich usnesení pak náležel správcům-direktorům jednotlivých kolejí. Hlavní část jejich agendy představovala v raném novověku správa poddanských nemovitostí a výběr platů. Podobně jako u dalších studentských kolejí došlo v pohusitské době i v případě příjmů zajištěných pro kolej Českého národa a kapli Božího Těla k velkým změnám v jejich držbě. Z původních vesnic, k nimž se dávky vázaly, zůstaly pro potřeby koleje využívány jen Bohuslavice, jež se staly komorním platem.¹⁰

V pozdním středověku a raném novověku však kolej Českého národa získala rovněž některé nové platy z dalších lokalit. Z těch hlavních jmenujme přinejmenším Děčany

⁵ Např. koupí Děčan „mistruom a studentuom domu národu Českého kaple Těla Kristova na Novém městě Pražském“ nechali stvrdit deskovým zápisem Václav z Prachatic a Prokop z Plzně; Emler, Josef (ed.): Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohofělých (= Reliquiae tabularum terrae Regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum). Praha 1872, 2, s. 338.

⁶ Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), fond Listiny, sign. II/110; Nováček, Vojtěch Jaromír: Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1364–1424. Věstník Král. české společnosti nauk, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1895, s. 8, 29.

⁷ AUK, fond Listiny, sign. I/55 a 56; Codex diplomaticus, in: Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418 (= *Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*, dále MHUP, II/1). Praeae 1834, č. 53, s. 406–408 (výslovně uvedeno: „*magistris, doctoribus, baccaliis et studentibus universitatis studii Pragensis de natione Boemorum*“); Tomek, Václav Vladivoj: Základy starého mistopisu Pražského II. Nové město Pražské, Praha 1870, s. 27. Souhrnné Polívka, Miloslav: K šíření husitství v Praze (Bratrstvo a kaple Božího těla na Novém Městě pražském v předhusitské době). *Folia Historica Bohemica* 5, 1983, s. 95–118. Viz též Zilynská, Blanka: Pražská univerzita – patron církevních beneficií? AUC-HUCP 47/2007, č. 1–2, s. 83nn.

⁸ MHUP I/2, Praeae 1832, s. 73. Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy IX. Praha 1893, s. 209 uvádí, že správa koleje náležela od počátku vždy čtyřem tzv. ředitelům národa českého.

⁹ Úřad „direktorů českého národa“ se objevuje rovněž v mladší verzi univerzitních statut; NK ČR, sign. XXIII F 63 (Cim L 98), fol. 40r–v. Viz i Beránek, Karel: Kancelář univerzity pražské na zlomku XVI. a XVII. věku. *Sborník archivních prací* 9, 1959, s. 229.

¹⁰ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= *Rationes Collegii Nationis Bohemicae*), fol. 1r. Od podzimu 1569 byla povinnost odvodu převedena na Pardubice; tamtéž, fol. 111r.

na Litoměřicku, kde koleji podléhalo ve druhé polovině 16. století šest osedlých,¹¹ Se-meč u Lovosic (1460),¹² Bubny (před 1467),¹³ Kosmice u Tábora (1472)¹⁴ a Obědovice (1462).¹⁵ Již patrně v pozdním středověku na ni přešlo také právo hospodařit s prostředky studijních nadací Heřmana ze Svinčan (jinak z Chrudimi), který získal na pražské univerzitě roku 1386 mistrovský titul,¹⁶ a Jaroslava z Újezda a Choltic (Svinčany a Ledec u Choltic).¹⁷ Dále byly pronajímány i koleji Českého národa náležející vinice¹⁸ či tzv. Zatecký dvůr v Michli.¹⁹ Mnohem vyšší částky než poddanské platy přinášely do kolejní pokladnice od sklonku 16. století pronájmy volných pokojů²⁰ či půjčování peněz na úrok.²¹

Vybraní direktori a případně další univerzitní úředníci měli minimálně jednou ročně vyjet do vesnic přináležejících koleji kvůli potvrzení členů tamní samosprávy. U této příležitosti pak probíhala většinou i kontrola sirotčích peněz a různá místní šetření (kontrola gruntů, řešení stížností atd.). Uskutečnění cesty si vyžádalo např. také úmrtí některého poddaného a další mimořádné události.

Vzhledem k časové náročnosti této agendy usilovali univerzitní mistři o částečnou reformu správy kolejí.²² Trvalý zásah do ní se podařilo uskutečnit ale až v roce 1612, kdy rozhodli o zřízení úřadu kvestora všech univerzitních statků, jemuž měl být nápomocen notář.²³ Nicméně direktori kolejí byli jmenováni až do roku 1622. Plnili i funkci kontrolorů kolejního hospodaření. Díky účtům koleje Českého národa vime, že u příležitosti výročního předkládání účtů byla ve 40. letech 16. století hrazena večere pro ně nejčastěji

¹¹ NK ČR, sign. XXIII F 64 (= Marcus Bydžovinus, Acta in academia Pragensi...), fol. 280r; srov. Dvorský, František (ed.): Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby. Praha 1886, s. 474 (v poznámce). Podle urbáře z roku 1615 se jednalo o pět poddaných; AUK, fond Rukopisy, sign. A 44, fol. 34v; Janstová, Lenka: Pisemnosti hospodářské správy kolejí Karlovy univerzity na přelomu 16. a 17. století, díl 2, diplomová práce FF UK, Praha 1988, s. 29. Stejný počet uvádí i jezuitský inventář – viz i Haas, Antonín: Archiv Karlovy university v Praze. Časopis archivní školy 15–16, 1939, s. 36. Viz i Winter, Zikmund: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje: Kulturní obraz 15. a 16. století. Praha 1899, s. 73.

¹² Národní archiv (dále NA), fond Archiv pražského arcibiskupství (dále APA) I, inv. č. 3355–3356, sign. C 110/1–2, karton 2044, fol. 14v.

¹³ Haas, Antonín: Univerzitní listiny v archivu Národního musea. Časopis Národního musea 116, 1947, s. 59; Týž: Archiv Karlovy university v Praze, s. 50, odkazuje na dnes neznámé kopie listin, kterými se koleje domáhala placení dlužných platů již v roce 1450. V inventáři z roku 1545 je pak evidována listina Oty řečeného Sádlo týkající se této vsi; AUK, fond Rukopisy, sign. 23 H 8, fol. 14r.

¹⁴ Emler, J. (ed.). Pozůstatky 2, 332n, 363; Tomek, V. V.: Dějepis IX, s. 196 udává jako rok odkazu 1458.

¹⁵ AUK, Listiny, sign. II/117; Gebauer, Jan: Sběrka originálův a aktů cizí provenience. Zprávy Zemského archivu Království českého 2, 1908, č. 67, s. 68. K roku 1509 udává prodej vsi Tomek, V. V.: Dějepis IX, s. 196. Obdobně Winter, Z.: O životě, s. 73, uvádí, že mistři roku 1509 či 1511 prodali Vilémovi Vrbatovi za 56 kop a on se jim za to zavázal platit uvedenou částku.

¹⁶ Tadra, Ferdinand (ed.): Acta Judicaria consistorii Pragensis IV (= Soudní akta konsistoře Pražské 1401–1404). Praha 1898, s. IXn. K zřizovateli viz MHUP I/1, Pragae 1830, s. 236.

¹⁷ Emler, J. (ed.). Pozůstatky 2, s. 440; Tomek, V. V.: Dějepis IX, s. 196.

¹⁸ Např. NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 5v–6r.

¹⁹ Např. tamtéž, fol. 5v. Poprvé je o něm zmínka již v děkanské knize k roku 1502, kdy měl být zakoupen za 168 kop míšeňských grošů. V uvedeném roce byl výnos ve výši 12 kop rozdělen mezi instituce, které se patrně na jeho koupi podílely. Koleje Českého národa získala tehdy pět kop grošů; MHUP I/2, s. 200.

²⁰ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 212r–v, 244v, 249v, 275r, 276r; AUK, fond Rukopisy, sign. A 44, fol. 37v; Winter, Z.: O životě, s. 66.

²¹ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 223r, 224r, 228v, 229v, 233v, 234r, 252r, 253r, fol. 255v, 257r, 265v, 267r.

²² AUK, fond Rukopisy, sign. B 15, fol. 50r–v; Winter, Z.: O životě, s. 109.

²³ AUK, fond Rukopisy, sign. A 13b, fol. 71r. Winter, Z.: O životě, s. 109; Dvorský, F. (ed.): Paměti, s. 515; Beránek, K.: Kancelář, s. 233.

za jednu kopu grošů. Za tuto činnost jim později náležely i peněžní odměny, jejichž výše postupně narůstala.²⁴ V letech 1610 a 1611 šlo dokonce již o šest kop.²⁵

Do vlastních kompetencí direktora České koleje náležely běžné provozní záležitosti jemu svěřené instituce, o nichž se s ostatními správci nemusel radit. Jednalo se především o jmenování probošta a drobné opravy koleje (k nim viz dále), která se nacházela na Ovocném trhu nedaleko Karolina a v těsné blízkosti mistrovské koleje krále Václava v čp. 587a.²⁶ Dále mohl vyplácet almužny různým žadatelům a platy dalším osobám.²⁷ Jemu samotnému náležela za vykonávání direktorského úřadu odměna, jež činila v letech 1547–1606 čtyři kopy ročně.²⁸ Poté byla zvýšena o 30 grošů (1607 a 1608) a nakonec se ustálila na pěti kopách.²⁹

Blíží informace o konkrétních osobách pověřovaných správou koleje Českého národa až do 40. let 16. století povětšinou nemáme. Stejně nahodilě jsou do té doby i informace o zde bydlících a strávujících se studentech. Teprve období let 1541–1611, pro které jsou dochovány kolejní účty, umožňuje podrobnější sledování uvedených aspektů.

Vzhledem k tomu, že studentům-alumnům koleje bude věnována samostatná pozornost v jiném příspěvku, zaměříme se nyní stručně na její direktory v uvedeném období. Od roku 1541 do roku 1620 se v úřadu vystřídal více než dvacet univerzitních mistrů (viz tabulka v příloze). Většina z nich byla v této funkci pouze jeden akademický rok, menšina opakovaně, a to buď po sobě, anebo s několikaletou přestávkou. Nejdéle sloužícím direktorem byl Matěj Dvorský (Curius) z Hájku, který úřad zastával v letech 1556–1583. Vedle toho vykonával i řadu dalších akademických i jiných funkcí: 1559–1561, 1562–1572, 1573–1582 byl rektorem univerzity, 1557–1577 proboštem koleje krále Václava, 1555–1562 administrátorem konzistoře podobojí.³⁰

Zřejmě i s ohledem na zmiňovanou časovou náročnost vykonávání funkce direktora koleje a poměrně hojně se vyskytující kumulaci funkcí, která dále komplikovala řádnou kolejní správu stejně jako samotnou výuku na univerzitě, na jejíž přípravu zbývalo mnohým mistrům jen nemnoho času, již žádný další z Dvorského kolegů tak dlouho v úřadu nesetřval. Čtyři až šest let vykonávali funkci již pouze Šebestián Aericalcus z Přeštic (1549–1555), 1551–1553 zároveň rektor univerzity, dále známý tvůrce školního řádu pro české latinské školy z roku 1586³¹ Petr Kodícil z Tulechova (1583–1588), který také zastával další funkce (1582–1589 rektor univerzity, 1577–1587 probošt koleje Všech svatých), Jan Adami Bystřický z Bochova (1593–1598, znovu pak po roční přestávce 1599–1600), někdejší děkan artistické fakulty a budoucí rektor univerzity (1600–1602), a koneč-

²⁴ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), passim.

²⁵ Tamtéž, fol. 284v, 291v.

²⁶ Tomek, Václav Vladivoj: Dodatky, in: Základy starého místopisu Pražského III–V. Malá Strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad. Praha 1872, s. 220; záznam vztáhl ke koleji krále Václava, na souvislost s domem Českého národa upozornil Bartoš, F. M.: Zapomenutý dokument Husovy činnosti v univerzitní Natio Bohemica. Jihočeský sborník historický 12, 1939, s. 103. K domu srov. Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy III. Praha 1875, s. 431n.; Týž: Dějepis IX, s. 209; Týž: Základy starého místopisu Pražského I. Staré město Pražské. Praha 1866, s. 136. Viz Haas, A.: Archiv Karlovy university, s. 36; Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), fond Rukopisy, sign. 23 H 8, fol. 59r–v; NA, fond APA I, inv. č. 3355–3356, sign. C 110/1–2, karton 2044, fol. 6v (formulováno jako postoupení objektu). Kratší zápis viz tamtéž, fol. 12v. Dvorský, F. (ed.): Paměti, s. 481.

²⁷ Od sklonku 16. století se kolej Českého národa podílela např. na úhradě platu univerzitního prefekta (242v, 245v, 250v, 254v, 262r, 263r, 267v) či pedela; NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 209r, 246v, 250v. Drobnější částky mu patřila ovšem již na počátku 90. let; fol. 200v, 205v, 209r.

²⁸ Tamtéž, passim.

²⁹ Tamtéž, fol. 273r, 277r, 280v, 284v, 291v.

³⁰ K němu srov. alespoň jeho medailon in: Hejnik, Josef – Martínek, Jan: Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 2 (dále RHB), Praha 1966, s. 94n.

³¹ Zoubek, František Jan (ed.): M. Petra Codicilla z Tulechova Řád školám městským v Čechách a na Moravě léta 1586 akademií pražskou vydaný. Praha 1873.

ně z Horních Uher pocházející Vavřinec Benedikt z Nudožer (1605/1606, 1607–1611, 1612/1613), aktivní účastník pokusů o reformu pražské utrakvistické univerzity v prvních desetiletích 17. století.³²

Běžný provoz koleje optikou jejich účtů

Za provoz koleje byl zodpovědný probošt, vybíraný na rozdíl od direktora obvykle pravděpodobně z řad studentů. V účtech figuruje většinou pouze jako jménem neuvedený příjemce částky za ostatní kolegiáty. Konkrétní osoba pověřená výslovně touto funkcí je jmenována jen v jediném případě, a to Ondřej Hořovinus, jenž jako nový kolegiát v zimním semestru 1545 obdržel v tomto úřadu jednu kopu grošů.³³ U některých dalších osob můžeme působení ve stejném úřadu jen předpokládat, protože v účtech je poznamenána pouze jim daná odměna či týdenní plat. To je případ mj. jménem neuvedeného expendenta mistra Curia v letním semestru 1552,³⁴ Jana Agna,³⁵ jemuž byl o pět let později za souhlasu děkana a direktora vyplácen po dobu 13 týdnů plat osmi grošů,³⁶ či bakaláře Adama Jílovského, kterému byla vyplacena kopa grošů na podzim 1561 a na jaře 1564.³⁷ V roce 1576 obdrželi obdobnou částku i Jan Andreades Žatecký (konkrétně 48 grošů), jenž byl při svém současném přijetí do koleje osvobozen od vstupních poplatků (zřejmě kvůli nemajetnosti či díky zastávání přímo neuvedené funkce),³⁸ a o dva roky později Jiří Istiob Blatenský (jednu kopu), který byl kolegiátem již dva semestry (při vstupu mu byly platby rovněž odpuštěny).³⁹

Především z řad místních kolegiátů byli jmenováni v době stravování studentů přímo v koleji Českého národa (1542/1543, 1543/1544, 1546/1547–1556/1557) pokladníci (tzv. *fiscarii*), jimž náležel obvykle plat 20 grošů za semestr. Jejich počet se na konci 40. let 16. století ustálil na dvou.⁴⁰ V průběhu následujícího decennia docházelo častěji k tomu, že jeden z pokladníků nebyl členem koleje Českého národa.⁴¹ Patrně šlo o kolegiáty sousední Litevské koleje, kteří se zde v té době stravovali (od sklonku 50. let do ní naopak docházeli na jídlo alumní koleje Českého národa). Současně v některých případech v tomto období zastávala jedna osoba tento úřad po dva semestry.⁴²

Pokladníci dohlíželi na hospodaření s penězi na potraviny. Mezi pravidelně nakupované náleželo především máslo a jiný tuk (snad sádlo), zelí a hrách. Dále byly částky vynakládány již jen za sůl a koření. Skromnou stravu alumnů ovšem mohly obohatit potraviny poslané příbuzenstvem či osobami z okruhu jejich přátel a příznivců koleje.⁴³ Jednorázově

³² Ke všem srov. jejich biogramy in: RHB I, s. 43–44, 49–52, 182–188 a 389–402. K reformě pražské univerzity po 1609 srov. i s odkazy na další literaturu Holý, Martin: Vereitelte Hoffnungen? Der rudolfínische Majestätsbrief und das nichtkatholische höhere Schulwesen in Böhmen. In: Hausenblasová, Jaroslava – Mikulec, Jiří – Thommsen, Martina (hg.): Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen. Der Majestätsbrief Kaiser Rudolfs II. von 1609. Stuttgart 2014, s. 171–180.

³³ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 16v.

³⁴ Tamtéž, fol. 40r.

³⁵ Mezi kolegiáty přijat na podzim 1557; tamtéž, fol. 62r.

³⁶ Tamtéž, fol. 66v.

³⁷ Tamtéž, fol. 77v, 87r.

³⁸ Tamtéž, fol. 139r, 140v.

³⁹ Tamtéž, fol. 143r, 147v.

⁴⁰ Tamtéž, *passim*. Jedinou výjimkou je zimní semestr 1555, kdy byl jmenován pouze jeden pokladník, jenž obdržel 40 grošů; tamtéž, fol. 53r.

⁴¹ Jasně to potvrzuje jmenovitý výčet kolegiátů z jarního semestru 1556, mezi nimiž jeden z tehdejších pokladníků není uveden. Tamtéž, fol. 54r.

⁴² V účtech figurují pokladníci naposledy v akademickém roce 1561/1562, kdy se ale obyvatelé koleje stravovali v sousední Litevské; tamtéž, fol. 77v, 78r.

⁴³ Winter, Z.: O životě, s. 246.

dary na přilepšení stravování se objevují i v některých testamentech staroměstských měšťanů. Sezema ze Zvíkovce odkázal například roku 1448 studentům koleje Českého národa „na hrách, slaniny, drva i na maso a na jiné jich potřeby čtyři kopy grošů“.⁴⁴

Z peněz koleje bylo hrazeno i dubové dříví určené pro kuchyň, opravy nádobí apod. Od počátku 70. let 16. století bylo živobytí studentů vylepšeno příplatkem čtyři míšeňské groše týdně na každého z nich.⁴⁵ Od jara 1583 do podzimu 1590 však toto navýšení vypláceno nebylo. Poté již je v účtech evidováno opět pravidelně.

Plat kuchařky zaměstnané v koleji Českého národa činil jednu kopu za semestr. Na konci 70. let 16. století, kdy se alumni stravovali v sousední Litevské koleji, se direktor podílel na úhradě služného tamější kuchařky Anny, které obvykle v jarním termínu nechal vyplatit 24 grošů.⁴⁶ Ze služebního personálu je dále doložena funkce sluhy (*tertianus*), jemuž bylo placeno zpravidla 30 grošů. Pausální byl hrazen do rozpočtu koleje příspěvek na stravování jeho i kuchařky.⁴⁷

V účtech byly zaznamenány i různé další běžné náklady za provoz koleje (dříví na otop kupované vždy na podzim, drobné opravy), stejně jako ovšem i řada mimořádných výdajů. Pravidelně⁴⁸ byly opravovány nejčastěji okna či okenice,⁴⁹ kamna,⁵⁰ střecha,⁵¹ mříže,⁵² vížka⁵³ a studna.⁵⁴ Dále byly patrně velmi často dokupovány klíče či snad měněny nebo opravovány zámky a závory.⁵⁵ Čas od času bylo potřeba nechat vyčistit odpadové stoky či komín.⁵⁶ Drobné částky se vyskytují sporadicky i v souvislosti s výpravami kolejní knihovny (například oprava mříže, závory).⁵⁷ Vyšší náklady na ni se v účtech objevují až v roce 1610.⁵⁸ Tehdy provedená kontrola se odvíjela od snahy defensorů zjistit mj. stav kolejních knihoven.⁵⁹

Někdy direktori odsouhlasili i rozsáhlejší stavební opravy koleje Českého národa. Na jaře 1553 tak byl vylepšen stav střechy za více než 33 kop,⁶⁰ již nechali vyspravit i o devět let později téměř za 19 kop.⁶¹ Na sv. Jiří 1562 se v účtech objevují náklady na nové žlaby, střední krytinu, opravu latránu i odpadové stoky. Povolán byl znovu i kamnář. Na stavbu vynaložil direktor tentokrát 55 kop.⁶² Další větší výdaje následovaly na jaře 1592, kdy musel být především znovu řešen špatný stav střechy i komína a dále dlažby.

⁴⁴ Winter, Z.: O životě, s. 246; Teige, Josef: Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I. Staré Město Pražské I. Praha 1910, s. 866. Stejnou částku věnoval i alumním Nazaretské koleje.

⁴⁵ Např. NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 117r.

⁴⁶ Tamtéž, fol. 147v, 151r, 154v, 155v (v akademickém roce 1579/1580 jí uhradili polovinu platu již na podzim).

⁴⁷ Tamtéž, *passim*.

⁴⁸ Někdy, jako např. na jaře 1548, je poznamenána pouze celková částka, nikoliv konkrétní účel; tamtéž, fol. 24r (vydáno přes 9 kop).

⁴⁹ Tamtéž, fol. 27r, 46r (výslovně uvedeno, že na podzim 1553 zaplácena čtyři nová okna a ostatní opravena za částku dvě kopy), 50v, 91v, 95v, 99v, 123r, 127v, 131r, 160r, 164r, 170r, 176r, 182r, 205r, 208v, 209r, 216r, 280r.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 50v, 63v, 209r, 216r, 250r, 253v, 257v, 277r.

⁵¹ Tamtéž, fol. 74r, 82v, 96r, 118r (vydáno přes 14 kop), 151r, 177v, 216r; viz i dále v textu.

⁵² Tamtéž, fol. 123r, 209r, 245v.

⁵³ Tamtéž, fol. 216r, 245v.

⁵⁴ Tamtéž, fol. 27r (na podzim 1548 bylo vynaloženo téměř 8 kop), 67v, 100r, 216r, 273r, 284v.

⁵⁵ Tamtéž, fol. 19v, 20r, 23r, 82v, 86r, 95v, 123r, 135v, 140r, 147r, 155v, 182r, 205r, 208v, 209r, 216r, 238v, 242v, 245v, 246v, 253v, 272v, 280r. V roce 1611 pak bylo rozhodnuto o opravě dveří kvůli opakovaným krádežím: Winter, Zikmund: Mistra Bacháčka kolejní počty. ČČM 69, 1895, s. 407.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 151r, 177v a dále v textu.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 6v. Dále viz např. fol. 205v: oprava závory ke dveřím do knihovny.

⁵⁸ Tamtéž, fol. 284v. Předtím na fol. 280r vyčísleny náklady na „lustratio bibliothecae“. Podle děkanského manuálu kontrola stavu knihovny proběhla 26. září 1609; AUK, fond Rukopisy, sign. B 21, fol. 90v.

⁵⁹ Dvorský, F.: Paměti, č. 662, s. 469n.

⁶⁰ NK ČR, sign. XXIII F 76 (= Rationes Collegii Nationis Bohemicae), fol. 43r.

⁶¹ Tamtéž, fol. 78v.

⁶² Tamtéž, fol. 144r.

Náklady činily v tomto případě 59 kop.⁶³ Zdá se, že opravy byly tentokrát soustavné, protože vysoké částky nechal direktor proplatit vždy na jaře v průběhu dalších tří let (celkem za téměř 69 kop).⁶⁴ V létě 1596 vynaložil dokonce přes 62 kop na výměnu střešní krytiny, zlepšení stavu zdí i přístřešků.⁶⁵ Práce pokrývače byly placeny opět v roce 1601.⁶⁶

Rozeepsány byly v některých případech i další výdaje jako koupě papíru, vosku a svící,⁶⁷ zaplacené berní apod. Mezi jednorázové výdaje můžeme zařadit také koupi nového vybavení, opravy koleje (viz výše) či povozu, který byl využíván pro zásobování i výjezdy do poddanských vesnic.⁶⁸ Většinou se jednalo o částky v řádech grošů či několika málo kop, na jaře 1606 bylo ale vynaloženo 20 kop „*pro parando novo curru*“.⁶⁹

Zvláštní náklady pro kolej představovaly i různé soudní spory⁷⁰ či spropitné placené příšlým poslům („*bibales*“) a výdaje spjaté s doručováním různých písemností či s výběrem berní. Většinou je u položek bohužel uvedena pouze částka, málokdy byly poznamenaný podrobnosti. Jednou z těchto výjimek je údaj, že v letním semestru 1579 byl vyslán posel k panu „Holovouskému“, zřejmě kvůli platům z Obědovic (obdržel za cestu 32 grošů a jeden denár) a do Děčan (za 11 grošů a 5 denárů).⁷¹

Závěrem

V předkládané studii jsme se pokusili na základě dochovaných pramenů poukázat na některé aspekty spjaté se správou a každodenním provozem koleje Českého národa v 16. století. Podařilo se tak nejen přiblížit rozdělení jednotlivých úřadů, jejich kompetence a zčásti i obsazení, ale poukázat také na řadu obecnějších tendencí, jako byl například určitý pokles autonomie studentských kolejí v důsledku snahy univerzity o částečnou centralizaci jejich správy, kumulace funkcí jednotlivých direktorů, která nebyla řádně správe stejně jako výkonu jejich učitelských povinností pravděpodobně příliš příznivá, všeobecné ekonomické problémy jednotlivých kolejí i Karlova učení jako celku, které bránily jeho výraznějšímu rozvoji a jež ani výše zmiňované reformy z prvních dvou desetiletí 17. století příliš nevyřešily.

Jednoznačně se však ukázalo, že i přes řadu v 16. století přibývajících možností hmotného zajištění univerzitních studií (vznik mnoha studijních nadací, z nichž část nebyla přímo spojena s pražskou univerzitou či některou z jejích kolejí) a narůstající konkurence jezuitského Klementina svou základní funkci jednotlivé ze studentských kolejí pražské utrakvistické univerzity, včetně koleje Českého národa, stále plnily. I v tomto ohledu je tedy možné spatřovat jasnou kontinuitu pozdního středověku a raného novověku, přetřenu pouze výraznými změnami, které Karlovu učení přinesla bělohorská, respektive pobělohorská doba.

⁶³ Tamtéž, fol. 209r.

⁶⁴ Tamtéž, fol. 213r, 216r, 220r.

⁶⁵ Tamtéž, fol. 225r.

⁶⁶ Tamtéž, fol. 245v.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 19v.

⁶⁸ Tamtéž, fol. 27v (současné placena 1 kopa 42 grošů „*pro curru M. Henrico*“), 38v, 42r, 60r, 100r, 104r, 113v, 118r, 123v, 128r, 131v, 144r, 147v, 155v, 164r, 191v, 196r, 209r, 216r, 220v, 225v, 231r, 235v, 239r, 242v, 246v, 254r, 258r, 262v, 284v, 289v.

⁶⁹ Tamtéž, fol. 268r. V dalších letech opět následovaly často drobnější opravy; tamtéž, fol. 273r, 277r, 280r, 284v.

⁷⁰ Např. tamtéž, fol. 213r, 272v.

⁷¹ Tamtéž, fol. 151r.

Příloha: Seznam direktorů koleje Českého národa z let 1541–1619⁷²

Jméno	Období zastávání úřadu (akademické roky či semestr)
Řehoř Orinus z Chocemic	1541/1542
Zikmund z Helfenberka	1542/1543
Řehoř Orinus z Chocemic	1543/1544, 1545/1546
Matěj Bydžovský	1546/1547–1548/1549
Šebestián Aerichalcus z Přeštic	1549/1550–1554/1555
Tadeáš z Hájku	1555/1556
Matěj Dvorský z Hájku	1556/1557–1582/1583
Petr Kodícil z Tulechova	1583/1584–1587/1588
Marek Bydžovský z Florentina	1588/1589–1589/1590
Martin Bacháček z Nauměřic	1590/1591
Jan Kerner Plzeňský	1591/1592
Adam Zálužanský ze Zalužan	1592/1593
Jan Adami Bystřický z Bochova	1593/1594–1597/1598
Jan Chorinnus	1598/1599
Jan Adami Bystřický z Bochova	1599/1600
Šimon Skála z Kolínce Klatovský na místě Jana Adama Bystřického	1600/1601, 1601/1602
Jan Chorinnus z České Třebové	1602/1603
Šimon Skála z Kolínce Klatovský	1603/1604
Jan Gotsmanius	1604/1605
Vavřinec Benedictus Nudožerský	1605/1606
Kryštof Mathebaeus	1606/1607
Vavřinec Benedictus Nudožerský	1607/1608–1610/1611
Martin Bacháček z Nauměřic	1611/1612
Mikuláš Troilus	1612 (po úmrtí předchozího)
Vavřinec Benedictus Nudožerský	ZS 1612
Mikuláš Troilus	LS 1613
Jan Campanus Vodňanský	1613/1614
Vavřinec Benedictus Nudožerský	1614/1615
Jan Campanus Vodňanský	1615/1616
Mikuláš Troilus	ZS 1616
Daniel Basilius z Deutschenberka	LS 1619

⁷² Po roce 1611, kdy končí dochovaný rukopis účtů koleje Českého národa, jsou informace o osobách zastávajících úřad jejich direktorů pouze torzovité, zejména ze závěru druhého decennia 17. století.

Verwaltung und Alltagsbetrieb des Kollegs der Böhmischen Nation an der Prager Universität im 16. Jahrhundert

Die Studie beschäftigt sich auf Grund der Analyse von bisher unerforschten Rechnungen des Kollegs der Böhmischen Nation mit der Verwaltung und dem Alltagsbetrieb dieser Einrichtung im 16. Jahrhundert. Zunächst werden Kompetenzen und Pflichten der Kollegsdirektoren dargestellt, die für die Oberverwaltung zuständig waren (Amtsinhaber werden in einer Tabelle in der Beilage zum Artikel aufgezeichnet). Im Zusammenhang damit werden die wichtigsten Einnahmequellen des Kollegs und ihre Verwandlung in der frühen Neuzeit skizziert. Weiter wird der alltägliche Betrieb des Kollegs verfolgt, wie er aus den Rechnungen rekonstruiert werden kann. Dank diesen Rechnungen wurde zum Beispiel die Funktion des Probstes belegt, der wahrscheinlich aus den Reihen der Studenten gewählt wurde und für den ordentlichen Gang der Einrichtung verantwortlich war. In den Jahren, wenn die Verpflegung direkt im Kolleg der böhmischen Nation (1542/1543, 1543/1544, 1546/1547–1556/1557) angeboten wurde, wurden vor allem aus den Reihen der örtlichen Kollegiaten Kassenwarte (die sog. *fiscarii*) ernannt, die das Wirtschaften mit den für Lebensmittel bestimmten Finanzen beaufsichtigten. Auch weitere Ausgaben zur Sicherung des Kollegsbetriebs werden analysiert (Gehälter für das Dienstpersonal und Bote, Reparaturkosten, Ausgaben auf Einkauf neuer Einrichtung usw.).

Dabei stellt sich eindeutig heraus, dass die einzelnen Studentenkollegs der Prager ultrarquistischen Universität, einschließlich des Kollegs der Böhmischen Nation, ihre Funktionen weiterhin erfüllten, und zwar trotz den im 16. Jahrhundert zunehmenden neuen Möglichkeiten der materiellen Sicherung der Universitätsstudien (Entstehung zahlreicher Stiftungen, die mit der Prager Universität oder einem ihrer Kollegs teilweise nicht verknüpft waren) und trotz der wachsenden Konkurrenz des Jesuitenkollegs Klementinum. Auch in dieser Hinsicht kann man daher eine klare Kontinuität des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit feststellen. Sie wurde erst durch tiefgreifende Veränderungen unterbrochen, die die Zeit um die Schlacht am Weißen Berg und danach für die Karlsuniversität gebracht hat.

Administration and daily management of Czech Nation's College at Prague University in the 16th century

Study follows on the basis of preserved accounts the administration and daily management of Czech Nation's College at Prague University in 16th century.